

KÖZBIRTOKOSSÁG

A székelyek az új hazában – amint már utaltunk rá – ősfoglalók voltak. A szántásra alkalmas területek, legelők, erdők közösek voltak, a szántóföldeket a lakosok között évente vagy nagyobb időközben kiosztották. A terület jelentős részét települések szerint is körülhatárolták, de egyes részek Felcsíkon továbbra is a hat község tulajdonát képezték. Gyarapodott a magántulajdon is: irtották az erdőt, az jelentett egyéni gyarapodást, majd a megszerzett területeket örökléssel a család tulajdonává alakították. Vásároltak is földeket. „A magántulajdonban lévő székely örökség és a közbirtoklás jól megfér egymás mellett, s a székely családi gazdaságnak századokig folyamatosságot és stabilitást biztosított”.¹

Ez azt is jelentette, hogy a művelhető föld aránylag csekély voltát és silányabb minőségét a közös erdő szűkítésével tudták bővíteni, gyarapították irtással a legelőket is.

A közös földre a falvak vezetői vigyáztak, törvényeket szabtak, azt az egész falu lakossága elfogadta, és döntő részben betartotta. Védelméről az előző századok során számos példát találhatunk a felcsíki okmányokban – amelyekre korábban több helyen is utaltunk –, de a megmaradt viszonylag kevés szántó, annál több erdő és legelő fenntartása a XIX. század második felében megalakult államilag ajánlott közbirtokossági formában erősödött meg.

A közbirtokosság előfutárai az 1898-ban a XIX. törvénycikkben foglaltak alapján alakultak meg. A szabályzat elsősorban az erdő- és legelőgazdálkodásra vonatkozott, kevésbé a szántóföldekre. A szabályzatban az ésszerű gazdálkodást, szervezettséget, felelős vezetést hangsúlyozták. Sok vitát váltott ki a későbbiekben is, hogy minden községben kialakították: a közös erdőből csak az részesülhetett, akinek magánbirtoka volt, mégpedig a tulajdonában lévő szántóföld arányában. Közbirtoknak nevezték, de ebből a közösségből kizárták azokat, akik a falu közösségében éltek ugyan, de saját földdel nem rendelkeztek.²

Az ellentétet fokozta az, hogy korábban a közbirtok használatában mindenki részes volt, aki a településen belfőséget szerzett. Az arányosítást követően azonban a föld nélkülieket kizárták a közbirtokosságból, legfeljebb ágfajuttatásból részesülhettek.³

A közbirtokosság működésében fontos szerepet játszott a szavazati jog. Egyes községekben ahhoz, hogy valakinek egy szavazati joga legyen, legalább 5 hold földdel kellett rendelkeznie. Akiknek kevesebb földjük volt, azoknak egy szavazat úgy jutott, hogy ketten, esetleg hárman összeálltak. Viszont számosan voltak olyanok, akiknek több szavazati jog jutott, egyes esetekben elérhették a húsz jogot. A szavazati jogot lehetett szaporítani öröklés, házasság, vásárlás révén. Végül is az eredményezte, hogy a gazdagok további gyarapodási lehetőséghez jutottak a köz javaiból Dánfalván is. Többnyire ők töltötték be a vezetőségi szerepet is.

A közbirtokosság gyakran segítséget jelentett a falvak lakosságának. Támogatták a tűz- és árvízkárosultakat, fiatal házасokat építkezéskor, az árvákat és hadi özvegyeket, a nágycsaládosokat, kifizették a tagság állami és egyházi adóját. Segítették a kulturális törekvéseket. A fennmaradt jövedelemből pénzt is osztottak a tagok között.

A közbirtokosságnak mint szervezetnek megalakulását a XIX. század végére a XX. század elejére tehetjük. Dánfalván 1904-ben már működő közbirtokosságról értesülhetünk. Azt közölték a Gyergyó című újságban a fenti év októbere 23-án, hogy november

5-én 11 órára árverést hirdetnek, amely szerint eladnak a Bogáros nevű erdőrészen 3102 m³ fát. Kikiáltási ár 8810 korona. A felcsíki falvakban a következő években is működő közbirtokosságokról tudunk.

A szabályzat előírta a vezetőség megválasztását: elnököt, jegyzőt, pénztárnokot szavaztak meg, akik kezdetben a falu bírái, jegyzői, pénztárnokai voltak, annál is inkább, mert működését önkéntesen végezték. 1913-tól némi juttatásban részesültek a fenti vezetők. A későbbiekben már külön vezetőség vezette a közbirtokosságot. Alakítottak igazgatótanácsot is, gyakran 5 tagból. A felügyelő bizottságba 3 rendes és 3 pótagot választottak, akik havonta egyszer ellenőrizték a pénztárt, vizsgálták a terveket, a szabályzat betartását. Azt is megkövetelték, hogy a felügyelő bizottság tagjai között ne legyen az elnök rokonai közül senki.

A vezetőség gondoskodott az erdők védelméről, a vágterek évenkénti kijelöléséről. Úgy kellett gondolkodniuk, hogy a közösség erdeit beosszák meghatározott vágterületekre, hogy 50 vagy 80 éves fordulókkal minden évre jusson az erdő fájából. Törödniük kellett a kivágott erdők pótlásáról is. Úgynevezett csemetekerteket tartottak fenn, gondoskodtak arról, hogy lehetőleg közmunkával ültessék el a csemetéket. Kijelölték a legelőterületeket a szarvasmarháknak, növényeknek, juhoknak, kecskének stb. Megszabták a kihajtás idejét az időjárástól függően: mivel Csíkban később tavaszodik, a kihajtási időt általában Szent György napjához igazítják. Ekkor a rétekre hajtják, majd az erdei kaszálókra, míg végül legkésőbb május húszig felhajtják a havasi vagy hargitai legelőkre. A közbirtokosság vezetői állapítják meg a hazahajtás időpontját is.

A közbirtokosság támogatta a művelődési törekvéseket, döntően hozzájárult a középületek elkészítéséhez. Dánfalván a községháza, a templom, majd az iskola közbirtokossági kezdeményezéssel és jelentős támogatással készült el.

A közföld számba vételekor kiderült, hogy egyes községekhez jelentős közbirtokossági területek tartoztak. Felcsíkon az 1895-ös összeírás eredménye szerint a közbirtokosság megalakulásakor a szentdomokosiak 12 268, a madarasiak 13 354 holddal rendelkeztek. Az utóbbiak birtoka 1908-ra 16 664 holdra és 783 négyszögöltre gyarapodott.⁴

A közbirtokosságok erősödése után működésében rendkívüli zavart okozott az 1921-es földreform. Ekkor a Székelyföldön a román állam a földreform törvénybe iktatása nyomán 1 516 971 katasztrális hold (47,5 százalék) erdőt, 563 378 katasztrális hold (17,6 százalék) legelőt, 935 283 katasztrális hold szántót és rétet, összesen 3 192 508 katasztrális hold területet sajátított ki, de 1924-ben a kisajátítást még tovább folytatták.⁵

Csík megyében 1921. június 30-tól 1923. december 1-ig 66 391 katasztrális holdat sajátítottak ki, a lehető legkevesebb díjat fizetve érte, vagyis értékének 2–10 százalékát. Néhány adat a felcsíki községek kisajátítási területéről: Madaras közbirtokossági területéből Gyergyóbékás falunak 5154 holdat, Gyimesközéplonknak 649 holdat.⁶

Jenőfalva határából 1921-ben 311 hold erdőt sajátítottak ki, amelyet csak 1943-ban sikerült visszaszerezniük.

A karcfalvi közbirtokosság területéből 450 hold erdőt és legelőt vettek el, amelynek jelentős részét szintén Békás községnek adták át. A legfelsőbb agrárkomité törvénytelennek ítéli a kisajátítást, és visszaitéli a karcfalviaknak. Visszavételkor a békásiak a legelőre vonultak, s megakadályozták. A karcfalviak segítségért a román királyhoz fordultak, aki megígérte, hogy tanulmányozza az ügyet.⁸

A Csíki Lapok megírták, hogy a karcfalvi közbirtokosság négy tagú küldöttsége március 18-án délután 4 órakor a királynak mondta el panaszát a földreform során igazságtalanul kisajátított, és a békásiaknak átutalt területéről.⁹

Érdekes történet kapcsolódott a közbirtokossági legelőhöz. Miután a harmadfokú agrárbizottság visszaitélte a legelőt, az előjárók a karcfalvi csendőr kíséretében indultak tulajdonuk visszafoglalására, de a békásiak ellenálltak.¹⁰

A békásiaknak Dánfalva határából is kisajátítottak 300 hold erdőt — amint utaltunk rá — a Naskalat részen. Ellene a dánfalviak is pert indítottak. Ez a per sikerrel járt, mert a Semmitőszék ítélete visszautalta Dánfalvának az 1921-ben kisajátított területet.¹¹

Az 1920-as években a közbirtokosság léte került veszélybe. 1924-ben három javaslat is elhangzott működéséről: államosítsák a közbirtokossági vagyonekat, helyezték közösségi tulajdonba, esetleg osszák fel a tulajdonosok között. Megrettenve figyelt a lakosság a fejleményekre, hisz „mégiscsak ez az ottani székelyek igazi és úgyszólván egyetlen aratása”.

A megoldási híreket minden községben elégedetlenséggel fogadta a lakosság. Madarason már eleve elégedetlenséget váltott ki az 1921-es földreform. A lakosság jelentős része a fajutalékból pótolta megélhetésében mutatkozó hiányokat. A nyilvántartásokban, kimutatásokban a valóságnak nem megfelelő arányrészek szerepeltek: mintegy 360 család 5–20 hold közötti illetménnyel maradt, néhányan pedig egészen 120–200 hold aránnyel rendelkeztek. Ezért azt követelték, hogy a közbirtokossági arányrészeket egyenlően osszák fel.

Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a zavaros körülmények között egyes közbirtokosságok átgondolatlanul kezelték a közbirtokosság vagyonát. Madarason 3450 holdas erdőt valósággal elpazaroltak.¹²

A sokáig elhúzódó perlekedés mellett súlyos teherként nehezedett a közbirtokosságokra a gyakori tudatos büntetéseket kereső törvényesség alkalmazása. Büntették a közbirtokosságokat azért, hogy valamely jelentésben hibát találtak, esetleg nem tartották be a kijelölt határidőt, az adóbevallás nem volt teljes mértékben pontos. A közbirtokosságra Csík megye területén 1931-ben különböző ürüggyel 25 millió lej bírságot szabtak ki.¹³

Jó lehetőségnek bizonyult a székely falvak lakossága ellen az erdőkihágások szigorú ellenőrzése és a büntetések sorozata. 1925–1936 között erdőkihágásért 226 000 esetben büntettek, ami azt jelentette, hogy a csíki megbüntetettek az országos átlagnak a 40 százalékát tették ki.¹⁴

A közbirtokosság működését gátolta egyes helyeken az is – például Szenttamason –, hogy az 1930-as években az erdőgazda összejárzott a gyárosokkal a közösség kárára.¹⁵

Mindezek ellenére, különösen Csíkban, jelentős számban növekedett a közbirtokosságok és a tagok száma. 1936-ban 54 közbirtokosságnak 32 104 tagja és 104 000 hektár területe volt. Az erdőkitermelés oly méreteket öltött, hogy szakértők szerint egy-két év múlva kivágnák az utolsó számottevő erdőt is a havasokon, így a gazdasági nehézségek pótlására sem marad lehetőség.

Az állami hivatalos szervek büntetései mellett nagyban segítette a közbirtokosság gyengülését a belső ellentétek növekedése. Ilyen jellegű ellentétek abból fakadtak, hogy szinte minden falu közbirtokosságában jelentkeztek a többség számára a „jog” szerinti elosztásból származó hátrányok. Viszonylag nagy számú sok joggal rendelkező gazda nagy terület fájából részesült, míg a kevés földdel rendelkezők alig jutottak a közös birtokból származó jövedelemhez. Csíkban 25 000 kiscsászának 1–5 holdig terjedő birtoka

volt, ebből következően alig juthatott egy vagy két joghoz a többség, vagy mások csak birtokuk összeadásával kaphattak esetleg egy jogot, illetve annak megfelelő fát.¹⁶

Nem kevesebb romlást jelentett az adóterhek növekedése. 1925-ben Csík megyének 21 000 000 lejt kellett fizetnie, amely összeg 1930-ra már 68 000 000-ra emelkedett. Ezekben az években a lakosság még annyi összeget sem tudott megkeresni, amennyit adóba követeltek. Olyan adóterheket közöltek 1930 táján, amely szerint minden egyes eladott köbméter fáért kapott összeg 51–52 százalékát adóba kellett fizetni az államnak.¹⁷

Ebből következően egyes helyeken a kialakult ellentéteket bizonyos csoportok politikai célokra is felhasználták.

Valamely mértékig javított a közbirtokosság működésén az, hogy a 930-as években Csíkban is kibontakozóban volt a szövetkezeti mozgalom. Ennek eredményeként 1933 áprilisában Dánfalva, Karcfalva, Jenőfalva, Szenttamás közbirtokosságai szövetkezetbe tömörültek. Erdély-szerte a kezdeményezést úgy köszöntötték, mint az Első Székely Fakitermelő Szövetkezet-et. Kezdetre az előző év tavaszára nyúlt vissza. Amikor a négy község lakossága elhatározta az összefogást, döntő szempontjuk a közösség megteremtéséhez az volt, hogy közösen védjék meg gazdasági érdekeiket. Az erdőkitermelés, különösen az értékesítés egységes legyen. Különösen a távolabb eső erdőrészek kitermelésében, a termékek eladásában ne az idegen tőkés cégek nyereszkezjenek a felsorolt falvak lakóinak kárára, hanem a lakosságot illesse. Elhatározták, hogy a kitermelést házilag végzik, amelynek révén számos embernek biztosítanak munkát. A gömbfát lehetőleg fűrészárúként értékesítsék, amely értékét is növeli, s további lehetőséget biztosít munka végzésére. A fát egységesen adják el, a lakosság falvanként részesüljön a nyereségből.¹⁸

A felcsíki szövetkezet megalakulásának gyorsan híre kelt, mindenütt úgy emlegettek, mint olyan gazdálkodási formát, amely megakadályozza a székelység kiszolgáltatottságát ezen a területen. Meg kell említenünk, hogy létrehozásában döntő szerepe volt dr. Pittner Árpád ügyvédnek és Sztankó Zoltán erdőmérnöknek. A négy község szövetkezetbe tömörülését Kacsó Sándor író külön is üdvözölte: „Végre megtalálták Csíkban azt a formát, amivel megmenthetik a közbirtokossági vagyionokat, és kenyeret tudnak adni [...] az éhező székelység kezébe“. Tovább folytatva írta: „a szövetkezeti rendszerből egyetlen közbirtokosság se maradjon ki“. Kacsó Sándor a következő időszakban is lelkes híve volt a székelység szövetkezetbe tömörülése ügyének.¹⁹

Ezt követően 1935-ben Szentdomokoson is hasonlóképpen alakították meg a Victoria Általános Szövetkezetet, amelynek szervezője és vezetője dr. Karda Ferenc, a kiváló és a közért sok áldozatot hozó ember volt. Célja, megszüntetni a kiszolgáltatottságot, növelni a kereseti lehetőséget. A fát a szövetkezet tagjai vágták ki, és szállították haza, a saját fűrészükön dolgozták fel deszkának, így terméküket maguk juttatták piacra. A szövetkezet ténykedését kiszélesítette: malmot, mézrészleget, tejfeldolgozót létesített. A malmot a fűrészüzem hajtotta, 1936-tól a községnek villanyáramot szolgáltatott. A szövetkezet tagjainak kedvezményesen örölt, és adott gabonát is. A mézstelepen évente 80–100 vagon meszet égettek, amely megfelelő jövedelmet jelentett. A tejfeldolgozónak az állatok legeltetését a közbirtokosságtól bérelt területen biztosították, szövetkezetben dolgozták.

A különböző részlegek egymást kiegészítették, a jövedelmet szaporították. Egy év alatt, 1936-ban a szövetkezet jövedelme több mint félmillió lej volt.²⁰

A dánfalvi közbirtokosság működéséről néhány jegyzőkönyv valamely kivonatából tájékozódhatunk. Dánfalván megszabták az erdölés időpontját, ezzel igyekeztek megelőzni a fa engedély nélküli hazaszállítását. 1935-ben azt írták a közbirtokossági jegyzőkönyvbe: „A mai naptól kezdve a közbirtokosságra semmi nemű fáért menni nem szabad“. 1936-ban ebbe a jegyzőkönyvbe írták: „a kettős gyűlés [...] jónak látja az első részen lévő csutak vizsga megtartását. Lukács Sándor: a csutak lehet a földszintjétől 20–25 cm. (karácsonyfával kapcsolatos ellenőrzés).“ Ugyanebben az évben rögzítették: „az 1936–37. évi vágásterületet a régi szokás szerint fölmérve és arány szerint kibárcázva felosztatik a birtokosok között“.

Amint említettük, a közbirtokosság gyakran a közösség közügyeinek rendezéséből fontos szerepet vállalt. Madarason 1938-ban az évi költségvetésben ilyen tételek szerepeltek: segély a politikai község számára 400 000 lej, a csendőrségi laktanya építésére 60 000 lej, a községi jegyző átköltöztetésére 30 000 lej. 1942-ben a dánfalvi közbirtokosság jegyzőkönyvbe foglalta, hogy „a község részére is úgy, mint az egyházzemélyzet részére tűzifa – általában felosztjuk“.

Figyelmesen vezették a nyilvántartást. Dánfalván utólag közölték az erdöléskor: „amik a bárcában szám hiba lesz, azt minden egyén jelentse be a kitermelés idejéig“.²¹

1940 és 1944 között a mezőgazdasági minisztérium rövid idő alatt számos olyan területen intézkedett, amelyek a közbirtokosságok korábbi helyzetén javítottak, segítettek az erdő- és legelőgazdálkodást – pedig háborús időszak volt.

A II. világháború idején a front előrehaladásával egy időben a békási románságot a törvényes utak megkerülésére, és a magán és közösségi tulajdon erőszakos kisajátítására ösztönözték. Így történt meg, hogy fejszékkel felfegyverkezve több ezer holdas területeket vettek birtokukba a csíki falvak közbirtokosságaiból.

Jelentős kár érte a felcsíki hat falu közbirtokosságait az 1946–1947-es nagy szárazság idején. Több ezer köbméter fa került az égés martalékául az egymást követő erdőtüzek következtében. A felcsíki falvak lakossága áldozatos hozzáállásának köszönhetően csökkent a szinte állandó jelleggel fel-fellobbanó erdőtüzek okozta kár.

A II. világháborút követően megalakult Magyar Népi Szövetség figyelemmel követte a közbirtokosságok működését. 1947. április 13–14-én Csíkszeredában Erdő- és Közbirtokossági Kongresszust tartottak, amelyen több mint 300 erdészeti, gazdasági, közbirtokossági és szövetkezeti szakember vett részt. Ekkor mondott beszédet a csíkszentdomokosi Kurkó Gyárfás mint a Magyar Népi Szövetség elnöke. Közölte: „A kiszakított erdőket vissza kell juttatni a közösségeknek“. Továbbá, megfogalmazta azt is, hogy a közbirtokosság a faluban élő lakosság, szegény és gazdag közös tulajdona. Ennek következtében alakult ki minden faluban az úgynevezett „jog“- és „koponya“-vita, amely az erdők kitermeléséhez kapcsolódott.

Ezen a kongresszuson hangzott el a közbirtokossági szövetkezetek megalakulásának szükségessége, amely védelmet biztosíthat minden lakosnak. Számos felszólaló hangzott, hogy új alapokra kell helyezni az oly nagy értéket jelentő erdei fa kitermelését. Ne a lábán adják el a közösség fáját, hanem szállítsák haza, dolgozzák fel, hisz ily módon sok embernek munkát és nagyobb jövedelmet biztosíthatnak.

Tán ezen elgondolás következtében, s a korábbi idők tapasztalatait felhasználva 1947-ben Csíkszentdomokos központtal megalakult a Felcsíki Erdőipari és Általános Gazdasági Szövetkezet, amelynek 3000 tagja és 3 000 000 stabil lej tőkéje volt.

A közbirtokosságok minden ellentmondások, hatalmi támadások ellenére a felcsiki lakosság életében hosszú időn át jelentős szerepet töltött be. Amely faluban vezetői kellő körültekintéssel és hozzáértéssel irányították, ott az egész lakosságnak megelégedésére kellő jövedelmet jelentett, viszont ahol csak az egyéni érdekeket helyezték előtérbe, ott a köz javára nem tudtak felmutatni eredményeket.²²

1948. június 11-én a közbirtokosságokat mint intézményeket, velük együtt az erdőket és legelők döntő részét államosították. A sokszor emlegetett erdő értékének eltulajdonítása súlyosan érintette a csíki székelység életfeltételeit, hisz a kevés, nem jó minőségű, gyengén termő föld termékeinek erdő általi kiegészítése megszűnt. A lakosságnak nagy számban máshol kellett megélhetési lehetőséget találnia.

Újabb reményt jelentett az 1989-es változás, azonban elég sok időhúzással juttatták vissza az erdőket a közbirtokosságoknak. Gyakori szóbeszéd volt ezen a vidéken: egyik napról a másikra el lehetett venni, még évtized múltán sem tudják visszaadni saját, sok évszázados tulajdonukat.

Tisztázni kellett azt is, hogy a megyésítés idején, 1968-ban avatatlan kezek úgy rajzolták meg a megyék határait, hogy Csík régi területéből minél többet a moldvai szomszédos megyékhez csatoljanak. Soha nem fordult elő, hogy az újabb határvonal a csíkiak javára történt volna. Ma hosszas herce-hurca, pereskedés után sem sikerült teljesen visszaszerezni a közbirtokossági területeket.

1999 tavaszán a román parlament végre megszavazta, hogy a közbirtokossági területeket vissza kell utalni eredeti tulajdonosaiknak, amely részeket a csíkiak is ezer év óta magukénak vallottak.²³

A határozat nyomán a felcsíki hat község mindenikében újjászervezték a közbirtokosságot, számba vették korábbi vagyonukat. A 2000/1. sz. törvény közlését követően Szentdomokos, Karcfalva, Dánfalva közbirtokossága előkészítette a birtokba helyezési jegyzőkönyvét. Rövidesen meg is választották a vezetőket is: Szentdomokoson Ferencz Lajos, Szenttamáson Terkő a közbirtokosság neve, elnöke Bíró Károly, Jenőfalván Teres Közbirtokosság alakult, elnöke Gegő Jenő, Karcfalván Larix a neve, Miklós Árpád az elnöke, Dánfalván Zsók Jenő, Madarason Miklós Gergely az elnök.

Csíkban a korábbihoz hasonlóan 54 közbirtokosság alakult újra, de egy-egy faluban több is, mint például Bánkfalván 5.

A Csíkdánfalvi Harangszó időközönként beszámolt a közbirtokosság működéséről. 2006 tavaszán új vezetőséget választottak. Elnök Zsók Jenő, alelnök Szabó Tibor, pénztárnok Bőjte Csongor, erdőgazda Zsók Géza, jegyző és könyvelő Csáki József. Értékeltek a 2006. év intézkedéseit, tervet készítettek a 2007. és később 2008. évre.

A 2009 tavaszán megválasztott új vezetőség: Elnök Lukács Gábor, alelnök Bőjte Csongor, titkár Szabó Tibor, erdőgazda Antal László, könyvelő Csáki József, pénztáros Zsók Géza. Ellenőrző bizottság: Fülöp László, Dobos László, Abos Jenő.

Csíkmadarason a következő három évre megválasztott vezetőtanács: elnök Sándor János, tagok: Bálint József, Imreh Loránd, Bálint Árpád, Antal Imre. Az ellenőrző bizottság: Bíró Gábor, Antal József és Péter Sándor.

Hozzáértő gazdálkodással a dánfalvi és a felcsíki községek gazdasági fejlődését jelentősen elősegítették az újonnan szervezett közbirtokosságok.

1. Egyed Ákos 2006. 40.
2. Egyed Ákos 2006. 203.
3. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 141.
4. Pál-Antal Sándor–Ördög Imre–Balázs Dénes–Miklós Márton: 1996. 94.
5. Garda Dezső II. 2002. 15–19.
6. Pál-Antal Sándor– Ördög Imre–Balázs Dénes–Miklós Márton 1996. 128.
7. Szabó Miklós–Jakab Sámuel 2001. 103.
8. Csíki Néplap II. évf. 7. sz. 1932. március 23. 2.
9. Csíki Hírlap XLIV. 12. sz. 1932. március 20. 2.
10. Csíki Lapok XLIV. évf. 17. sz. 1932. április 24. 3.
11. Csíki Lapok XLIV. évf. 25. sz. 1932. július 10. 4.
12. Antal Imre 1979. 488–489.; Uő. 1980. 142.
13. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 195. 1928-ban egy köbméter fáért 300 lejt fizettek.
14. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 203.
15. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 232.
16. Venczel József 1980. 45.
17. Antal Imre 1979. 489.
18. Csíki Lapok XLV. évf. 15. sz. 1933. április 9. 1.
19. Székely Zsombor 1999. XXXIX. 175.
20. Antal Imre 1979. 491.
21. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 198, 215, 220, 221, 232, 238, 240, 251.
22. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 231–232.
23. Búzás László 2008. május 17. 3.